

POMAHAJ BÓH

ČASOPIS EVANGELSKÍCH SERBOŮ

6. číslo

Budyšin, meja 1954

Lětnik 4

Cyrkwinskim dnjam napřečo!

Słowo sakskeho biskopa wosadam ew.-luth. sakskeje cyrkwy

(Skrotšene)

Hdyž bě so Hamburgski cyrkwinski dzeń 1953 pomynyl a čahi zaso do Němskeje demokratiskeje republiki so wročihu, běše na jednym wozu z krydu napisane: Na wjesole zasowidjenje! Tole přecelne rozžohnowanje dyrbi so nětk njedźiwajee wšěch zadźěwkow wot 7. hač do 11. julija 1954 w Lipsku dopjelnić. Hnući a džakowni slyšachu po wšěch ewangeliskich cyrkwjach w Němskej tutu powěsć. Štož je so 1951 w Barlinje pod heslom: Smy tola bratra! z tajkim slubjenjom započalo, a z čimž je so potom 1953 w Hamburgu w dowěrje do Knjeza cyrkwy pokročowało, to ma so w Lipsku přeni kroć w mjezach Němskeje demokratiskeje republiki woko we woku a ruku w ruce wobswědčić: zo jako stawy ewangeliskeje cyrkwy w Němskej hromadu slyšamy a so zwjazani wěmy we wěrje pře wšitke hranicy, hrjebje a napjatósće. Tak směmy so hižom nětk z njeličomnymi křesćijanami na to wieselić, zo budže nam w juliju skladnosć data, w towarstwje z bratrami a sotrami z ranja a z wječora so dać posylnić z Božeho słowa a sakramenta a so moc zhromadzić k modlitwje a chwalbje Božej.

Štož z našich wosadow je na jednym z dotalnych cyrkwinskih dnjow pobyl, je křesćijansku hospodliwosć na nimo měry wutrobne wašnje w druhich cyrkwjach nazhonil. Nětk wjeselimy so, zo možemv cyrkwinski dzeń do wobłuka swojeje krajneje cyrkwy přijee a chcemy wšu dostatu přecelnosć a lubosć narunać a no-

chcemy so dać wohanibić. Z tym mamy jako hospodowaca cyrkej wulku zamolwitosć. Hdyž chcemy so dobrego poradženja nadžeć, dyrbimy za poměrnje krotki čas wšo wobšěrnje a z dobrym přemyslenjom přihotować. Tohodla namolwjam wšitke stawy našich wosadow, zo by každy po měrje svojich mocow pomhał, zo by so w krotkich dnjach našeho zeždženja w Lipsku spomožnje dželać mohlo.

Najwažniše pak budže naše nutřkowne přihotowanje. Wšitko ma stać pod słowom ze Swjateho pisma:

Budže wjeseli w nadźiji.

Z tym bližamy so swětowej cyrkwinskej konferency, kotraž so w awgusće tutoho lěta w Evanstonje zeždže. Tam so zhromadzi ekumeniske křesćijanstwo pod heslom:

Jezus Chrystus — nadźija swěta.

Prašenje křesćijanskeje nadźije je so sćiniła wažna naležnosć našeho wosobinskeho žiwjenja a zdobom křesćijanskeje cyrkwy po wšěm swěće. Što je zakład a wobzah našeje nadźije? Po wotmolwach, kotraž na to dawamy, wloži so naše žiwjenje we wšěch drobnosćach. Tute wotmolwy možemy jenož dać po cvlku Swjateho pisma a widžimy skončnje wšitke swoje nadźije zjednočene w swojim Zbožniku Jezusu Chrystusu. Jeho zetkamy — runje w tutym jutrownym času — jako z rowa stanjeného, kotryž je přeni a posledni a je žiwy a ma kluče hele a smjerće. Z tym měri so naša nadźija přez tuton swět a tuto žiwjenje a zložuje so na wěčnosć.

Při tym njejedna so wo někajke čłowjeske mysle, ale wo to, zo bychmy Knjezej, sudnikej a wumožnikej swěta, z prawej zamolwitosću a z prawej wjeselosću napřečiwo šli. Při tym dyrbimy so hladać, zo njebychmy ze svojim nadžijenjom woprawdžitosći zemskoho žiwjenja wučekli, ale zo bychmy pomoc a wotmolwu dali na wšitke nadźije a zjebanja tu-toho swěta!

Wuběrk cyrkwinskeho dnja je so ze wšěmi prašenjemi křesćijanskeje nadźije zaběral a zešiwk wudał, w kotrymž su wuslědki jeho džela zhromadžene a po skupinach zarjadowane. Rozpominajmy we wšěch wosadach po tutym zešiwku ze zahoritósću a sprocniwje wšitke tajke prašenja. Žohnowanje a nutřkowny dobytk, kotrehož so za koždeho jednotliwca ale tež za cylu cyrkej nadžijamy, budže po tym, kak nutrnje tute prašenja w čišinje a mjez bratrami sebi rozpominamy. Předewšěm pak budže wažne, zo so za cyrkwinski dzeń wšědnje a w Božich službach modlimy. Žadyn skutk Božeho kralestwa njemože spomožnje rosć bjez modlitwy. Potom nam Boh po swojej milosći na cyrkwinskim dnju pokaže, kak možemv so w tajkej nadźiji z polnej wutrobu rozwjeselić, njedźiwajee, hdže w swěće stejimy. Boh nam na cyrkwinskim dnju pokaže, kak so w tajkej wjesolej nadźiji mjez sobu posylnjamy, so podpěramy a sej pomhamy. Boh nam da na cyrkwinskim dnju rozwjeselenje pod svojim słowom:

Budže-li změrom, budže wam pomhane. Jez. 30, 15.

Bibliske hrono na měsac meju 1954:

Božo, twój puć je swjaty!

Psalm 77, 14

Serbski cyrkwinski dzeń w Rakecach

Rakečanska wosada je nas přeprósyla, w tutym léce naš cyrkwinski dzeń tam wotměwać. Džakownje smy lube přeprošenje přijeli a rad přińdžemy.

1. Wšitcy cyrkwinsky předstejerjo a druzy, kiž w cyrkwinskim džele steja a so na wosadnym žiwjenju na wosebite wašnje obdžěluja, so hižom sobotu, 26. junija, na Rakečanskej farje zhromadźuja, a to popołdnu w 3 hodž. Tam budžemy hromadže hač do 9 hodž, a budžemy so zaběrać z ekumeniskimi prašenjemi. to rěka, z prašenjemi swětadala leho křesćanstwa. Před durjemi steji swětowa cyrkwinska konferenca w Evanstonje w Americe. Ale na samsnym dnju chcemy so tež b šće wrócić do našeje rjaneje Lužicy. damy sebi sobotu wječor pokazać krasne swětłowobrazy našeje domizny a chcemy so rozmólwjeć wo prašenjach našeho serbskeho cyrkwinskeho žiwjenja.

Štož je ze susodnych wosadow, snano wječor zaso domoj pojedže,

za druhich pak su kwartěry w hospodliwych Rakecach přihotowane. Jenož dyrbiće w tym padže hač do 15. junija dopisnicu poslać „An das Ev.-Luth. Pfarramt Königswartha über Bautzen“ a so zamolwić.

2. Nas wšitkich pak wosebje zajimuje njedžela, 27. junija. Swjedžeńske kemše so w 9.30 hodž. započnu. Chcemy pak na kóždy pad čakać na wšitkich, kiž z čahom z Budyšina přijědu. Na swjatočnu Božu službu z wulkej syłu lubyh Serbow so wosebje wjesełimy. Najwažniše budže, zo tam nutnje poslušamy na Bože słowo, zo Boha česćimy ze zhromadnym spěwom abo ze službu cyrkwinskeho a pozawniskeho chóra. Rad damy sebi tež prajić słowo strowjenja wot našich hosći.

Popołdnu w 2 hodž. je wulka wosadna zhromadźizna ludowomissionskeho raza w Božim domje pod heslom „Ja pak a mój dom chcemoj Knjezej služić“. Tak tež rěka tema cy-

leho cyrkwinskeho dnja. Přetož to tam chcemy, ale runje tak tež doma a wšudžom, mjenujce Knjezej služić na wšelake wašnje.

Kóždy jednotliwy sam abo tež kóžda wosada ma so wo to starać, kak je možno, do Rakec dojeć, hač z čahom, hač z awtobusom abo z druhim wozydlom, hač jako kolesar abo pěši. Njeh je kaž chce, jenož přińdžće. Rakecy čakaju na was!

Prošu prajće tež swojemu fararjej hač do swjatkow abo hač do swj. Trojicy, hač sće sebi předewzali do Rakec jěć abo nic. zo može tón to Rakečanskemu zastjnskemu bratřej dale prajić; přetož tam chcedža tola wěčiće, kak wjele budže wobjedować

A štož so modli — a to tola kóždy ewangelski Serb čini! —, chcył nětko hižom prosyć Boha Knjeza wo bohatu hnadu za naš serbski cyrkwinski dzeń w Rakecach dnja 26. a 27. junija 1954.

I a.

Rakecy něhdy a džensa

Stawizniske powěsće ze zašłosće sewjerneho džela našeje Hornjeje Lužicy su snadne.

Rakecy slušaja džensa do najwjetšich wsow mjez Budyšinom a Kulowom — a mjez Wosporkom a Kamjencom. Ležo při hłownej droze, kiž wjedže z Budyšina do Wojerec, wuwi so wjes hižo sahe do srjedžišća hospodarskeho a cyrkwinskeho žiwjenja wokoliny. Wokolo 1300 dowoli wyšnosć Rakecam wiki. W stawizniskich knihach Hornjeje Lužicy (Großers Merkwürdigkeit a. 1714) liča so Rakecy do „slawnych městow“ Lužicy. Jako wičnišćo (Marktflecken) měješe městačko prawo nimo hłownych wikow, kiž so trojce wob léto wotměwachu, pře-wjesć kóždu wutoru tyžděnske wiki.

Zo běchu Rakecy něhdy z „městačkom“, dopokaza nam bjez dwěla založk sydlišća ze svojim nahladnym prawokutnym (rechteckig) wičnišćom. Druhi prawokutnik twori cyrkej z pohrjebnišćom. W juhu wobmjězuje hród Rakecy, a w zapadže Čorna woda. Jedna wotnoha rěki běži přez wjes.

Z přenjeho časa wjeski je nam malo znate. Jenož wulke pohrjebnišćo, kotrež namakachu připadnje w ranju džensnišeho statneho kulba. na t. mj. „Wincy“, rěči wo prastarvm času a wobydlerjach, kiž bydlichu tu před něhdže 3000 lětami. Rjana zběrka popjelnicow (Urnen) tamneje doby chowa so pola Hornjo-lužiskeho towarstwa wědomosćow w Zhorjelcu. Spis z napismom „Königswartha subterranea“ (Rakecy pod zemju) rěči wo namakankach tuteje doby.

Ale potom padnie wokolina zaso lěttysacy do čmy stawiznow. Něhdže wokolo 400 po Chr. založichu Serbja w bliskosći Čorneje wody male sydlišćo a dachu jemu mjeno „Rakecy“. Najskerje pomjenowachu je po swojnym mjenje „Rak“, kotraž bě tu najwjetša swójba.

Tola wobsteja wšelake nahłady wo založenju wjeski. Někotři stawiznarjo pišu, zo je syn Korle Wulkeho, Ludwik pobožny. Rakecy založil. druzy zaso, zo němski kral Hendrich I wokolo léta 929. Zaso druzy powědaja, zo natwarichu markhrabja sydlišćo w léce 1013 přećiwo Polakam, abo nawo-

pak Polacy přećiwo Němcam. W samsnym času, hdyž natwarichu w Budyšinje hród, zarjadowachu tu na kromje hole „strazu“. Kajki wuznam wona měješe, njeje nam znate.

W lisćinach naspomnja so Rakecy přeni raz w léce 1350. Přeni knježa běchu tu hač do l. 1550 z Pannewitz, pozdžišo z Haugwitz, hrabja z Dallwitz, a wot 1836 hač něhdže 1900 swójba z Rabenau.

Husity načinichu tež tu w Rakecach wjele škody (1429). W lětach 1636, 1788 a 1856 zachadźachu zaso wulke wohnje. Wo poslednim wulkim wohnju 1868. při kotrymž so 36 statokow wotpali, wobsedžimy hišće rukopisnu rozprawu wot Handrija Kliemanda, tehdomnišeho cyrkwinskeho předsydy.

Hač do přítomnosće bě wokolina Rakec přeco zaso z bitwišćom we wojnach.

Na dnju 9. meje 1813 wotmě so we wokolinje Rakec a Wysokeje surowa bitwa mjez Francozami — a Rusami a Prusami.

Bitwa w poslednej wójnje a rozbuchnjenje twornje za muni-

ciju načiništej zaso wulku škodu we wsy.

Hamske sudnistwo, kiž wobsteješe z lěta 1857, přepoložichu w l. 1874 do Budyšina. Twarjenje wužiwa so z toho časa jako dom za slepych, w poslednjeje wójnje jako lacaret a nětko jako dom za starych.

„Hamorowy młyn“ wuži so prjedy jako hamor, hdžež so tójšto železa nadžěła. Jehlanc (Obelisk) při wrotach statneho kubla nima žaneho wosebiteho wuznam. Čłowna chěža (Zollhaus) při hłownej droze dopomnja na swój prjedawši wuznam.

Rybarstwo w Rakecach je najwjetše w ranju našeje republiki, wone wobdžěła wjac hač 1200 hektarow. W hrodže, kotryž hrabja Dallwitz w l. 1770 natwari, je nětk zarjadowana šula za rybarstwo.

Z cyrkwinskih stawiznow našeje wsy je jenož znate, zo nje- nuje so w l. 1222 při založenju tachtantstwa w Budyšinje drje

Njeswaćidło jako cyrkwinska wjes, ale Rakecy njenamakamy. Hakle pozdžišo dostanje wjeska swoju cyrkej, kotruž Husića potom wotpalichu. Nowotwar cyrkwy přewjedže so w lětach 1633—1645, přetwary (tež wěže) a twar spinańcow (Gewölbe) wyše wołtarja w lětach 1682—1690. Šwižna, pyšna kapa wěže pochadža z 18. lětstotka.

Jako drohotne molby namakamy w Božim domje: „Boža wječer“ a „Zkřižawzaće“ w stilu Renaissance, kotrež stwori Hieronymus Neander w l. 1624.

Dwaj rjanej pozłoćanej keluchaj dari Hinc z Schleinitz w lěće 1639. K tomu kupichu konfirmandy w lěće 1954 cyrkwi drohotnu kanu z mosaza (Messing).

Do cyrkwinskeje wosady slujeja 12 wsow, mjez nimi tež prjedawše pruske wjeski Stroža, Šćeńca, Wysoka a Hermanecy z Koipicami (Kolbitz) a mlynom Balaka (Ballakmühle). Komorow a Niža Wjes (Niesendorf) sluještej prjedy

do cyrkwinskeje wosady w Njeswaćidle a stej so hakle pozdžišo do Rakec zaměstniłej. Hromadže z domom za starych naliči naša cyrkwinska wosada něhdže 1000 dušow.

Na dnju 26. 27. měrca 1949 dožiwi cyrkwinska wosada walke wjesele, woswjećichmy dwaj nowej miedzowej zwonaj.

Mjez tym nasta tež nowe pohrjebnišćo, dokelž njeje na starym dosć městna. Cyrkwinska wosada nadžija so, zo može tež Boži dom bórže wobnowić.

Nětko pak wjesela so Rakečejno, zo wotměje so lětsa (27. 6.) serbski cyrkwinski dzeń tu pola nich. Tež krajny biskop, lic. Noth, budže mjez nami. A tak přeprašujemy hižo nětk nanajwutrobnišo wšě serbske wosady Hornjeje a Delnjeje Łužicy na tutón rjany swjedžen.

Njeh Bóh, naš luby Knjez, nam žohnuje wšitke tute hodžiny. eńdženja pod swojim swjatym słowom! Solt a, farar

Z Njeswaćidlskeje wosady. Njedzelu, 2. 5. 54, znjezboži z motorskim kolom smjertnje Fritz Wilhelm Ziemann ze Sešowa. Won chcyše dopoldnja do Woslinka dojeć a zrazy we Wulkich Ždžarach do čeziteho awta a na městnje zemrě. Pawlušec swojba zhubi po wójnje nana a nětko přichodneho syna. Wosadni so wutrobnje na jeje zrudobje wobdžěła. — Njeh je tuto njezbože chutne napominanje za wšěch, kotřiž z motorskim kolesom jězdža, zo bychu wobhladniwi byli.

Wukrančicy. Knihi, kotrež duchowny při zarjadowanju Božeje služby wužiwa, rěkaju „agenda“. My mamy w našej sakskej ewangelsko-lutherskej cyrkwi agendu tež w serbskej rěči za serbske wosady, čišćanu w lěće 1906 wot Marka Smolerja w Budyšinje. W prjedawšej pruskej Hornjeje Łužicy trjebaju agendu z lěta 1899 w hornjoserbskej rěči, tohorunja pola Smolerja čišćana. Wšak mamy wobzarować, zo je porjad Božeje služby, to je liturgija, tajka

wšelaka. Wšak pomhaja nam při tym poslednje serbske spěwaiske z lěta 1930. Tam namakaš zady w dodatku tež porjad Božeje služby za wosady Zhorjelskeho konsistorstwa. Tež za delnjoserbske wosady bu we Wojerecach agenda w delnjoserbskej rěči čišćana. Posledni duchowny, kiž je ju w Dešnje trjebał, běše Bogumil Šwjela, hač do lěta 1942. Hewak je delnjoserbska agenda bohužel chětro woteznata kniha. Snaž namakaš hišće někotre agendy w delnjoserbskej rěči w někajkich drastkomorkach Delnjeje Łužicy. Najzajimawša agenda chowa so pak na Wukrančanskej farje. Hdyž w zaštych lětstotku lutherscy wosadni njehachu uniju přiwzać, wutworištej so starolutherskej wosadze Klětno a Wukrančicy w pruskej holi. Běštej to fara chudej wosadze, tuž sej pomhastej z tym, zo so wołtarne knihi z ruku wotpisachu a to tak přikladnje a w dobrej serbsčinje. Lětdžesatki žno tu žadyn serbski duchowny wjac njeje, posledni běše Matej Urban, ale rukopisna serbska agenda so wobchowa we Wukrančicach. Nam je ju k. farar Arnošt Günther, přecelny němski stary duchowny, pokazal. Farar Günther skutkuje nětko 25 lět ze wšej swěru jako dušowpastyr starolutherskeje Wukrančanskeje

wosady. Skoro budže 79 lět stary. Klětno wobstara prjedawši superintendent Pawoł Schröter, kiž je 81 lět stary.

Woslink. Wot 24. 11. 1953 sem bu k. farar na wotpočinku Pawoł Wičežk znowa jako stajny wikar za Woslinčansku wosadu postajeny. Knjez „wikar“ je w swojim 78. lěće žiwjenja strowy a čily. Njedostatk serbskich a němskich fararjow je na tym wina, zo dyrbja tež prjedawši duchowni na wotpočinku dale dźelać, byrnjež so žedža za wotpočinkom, kaž na přikład w Poršicach, hdžež farar Curt Handrik žno dwě lěće wobstara wosadu jako wikar w 69. lěće žiwjenja. W Lipsku-Plagwicach je samo jedyn „wikar“ w 86. lěće žiwjenja, duchowny dr. Božidar Kühn.

Nosaćicy. Po čezkej chorosći wustrowi farar Wyrgač. Přejemy prjedawšemu redaktorej „Pomhaj Bóh“ dalše polěpšowanje strowoty, zo by mohl hišće něšto lět w Nosačanskej wosadze skutkować. Loni swjećeše swoje 70. narodniny.

Hrodžišćo. Hrodžišćanski duchowny Awgust Krawc poda so 1. meje 1954 na dolho požadany wotpočink. Knjez duchowny běše žno dlěši čas chorowaty po čezkej operaciji. 29 lět je farar Krawc w Hrodžišću skutkował. Nadži-

jomnje dostanje wosada zaso duchowneho, kiž by mohł dale serbsce přédować. Fararjej Krawcej pak žohnuj Boh Knjez wječor žiwjenja. Knjez farar je so 23. 4. 1886 w Bukojnje narodził. W nacistiskim času je wón tež w jastwje přebywał, štož je jeho strowotu sobu podrywało.

Slepo. Prjedawši Wojerowski superintendent Gerhard Wowčer (Schafer) přėduje jonu wob mėsac serbsce w Slepjanskej cyrkwi. Wón sam bydli w Rėčicach (Ritschen) a dyrbi hakle ze železnicu přez Bėlu Wodu do Slepcho sej přijėzdzić. Lėtsa budže fararjej Wowčerjej 60 lėt. Njeh znajmjeńša Serbja potom tež tutu skromnu skladnosć serbskeje Božeje služby sej waža a prawje wužívaju!

Minakal. Tež lėto 1954 je za našu wosadu mjez druhim přez to wažne, zo ewangelska wosada wobsteji 400 lėt w Minakale. To rėka, tak cyle wėste to njeje. mohło to tež hakle přichodne lėto 1955 być. Da-li Boh, chcemy nazymu wosebje na to spominać, a tež nowe lėto 1955, spominajo žno na slowa japoštoła Jakuba (list swj. Jakuba 4. 14: „Kiž wy wšak njewėšće, što jutře budže. Přetož što je naše žiwjenje? Para wšak wone je, kotraž so chwilkú pokazuje a potom zańdže“). Ľuto slowo njeh nas we wšėch „jubilejach“ wostróbnja!

Minakal. Njedzėlu, 2. meje, woswjeći Hana zwud. Juriškowa, rođena Simonec, swoje 85. narodniy. Narodzi so 2. 5. 1869 w Zły ćinje. Jejny nan padny žno jako mlody muž 1870 w francoskej wojnje pola Sedana. Stara Juriškowa zhubi přėd třomi lėtami swojeho mandželskeho cyle nahle Boža ručka jeho zaja na luce. Wot januara 1951 je Juriškec wowka chorowata a přeje sebi wutrobnje, zo by Boh Knjez ju bórze wupřahnul.

*

Loni by w septembrje (5. 9.) duchowny Bogumil Šwjela 80 lėt stary byl. Wón je so 5. 9. 1873 w Skjarbošću jako syn wučerja narodził a je nimale 30 lėt. wot 1913 sem. w Dešnje jako farar skutkował. Hać do kńca swojeho zastojnstwa je porjadnje w Dešnje a w Šylowje delnjoserbsce přėdował. 1924 je wón mały katechizmus w delnjoserbskej rėči:

znowa wudał a 1915 delnjoserbske spėwarske (14. wudaće). Wón je tež w Hornjej Łužicy z duchownym byl, a to we Wochozach wot 1908 hać do lėta 1913. W našej hornjoserbskej rėči je wón wudał: „Ewangelska wėra mjez Słowjanami“ w lėće 1915. Wón tam pisa na str. 63: „Hdyž hižom Drježdžanske bibliske towarstwo piše, zo so hornjołužiske biblije lėto wot lėta mjenje přėdawaju, da je woprawdže zrudnje, štož wo delnjołužiskej bibliji zhonimy Lud, kotryž ma tola hišće 30 000 dušow, kupi za cyle lėto 10 biblijow a 12 testamentow w swojej maćernej rėči. Wotuć, ludo chwalenej pobožnosće!“ Šwjela je tež wjele nastawkow a powėdančkow křesćijanskeho wobsaha do delnjoserbskeje rėče přeložil, wosebje wot Kristiny Royowej. Zajimawe su jeho nastawki wo Waldensarjach a Janu Husu. 1943 so přesydlil Šwjela do Rudolstadta w Durinskej. W lėće 1948 wasny wón w čahu na železniskej čarje Saalfeld—Naumburg. Jeho popjei je pohrėbany na pohrėbnišću w Bad Berka. Šwjela je tež sobu wudał jeničke cyrkwinske lopjena

„Wosadnik“ w delnjoserbskej rėči. Wosadnik je přestal pod pruskoněmskim nawalom hižom do přėnjeje wojny. Pisamy a dodamy to wo Šwjeli, dokelž so džensa wo tom z wotpohladom mjelči.

Dodawk: W „Rozhledze“, lėtnik III, 1953, č. 12, pisa Herman Jan-Dešnański: Knjez farar Šwjela njewotpočuje wot 20. 5. 1952 hižo w cuzej zemi, ale po swojej woli w serbskej Łužicy a to na poľnocnym kėrchowje w Choćebuzu.

Serbske cyrkwinske dny

- 1947 we Wojerecach
- 1948 w Bukecach
a we Wulkich Ždžarach
- 1949 w Njeswaćidle
- 1950 we Łazu
- 1951 w Klukšu
- 1952 we Wochozach
- 1953 w Hodžiju

a 1954 — da-li Boh — w Rakecach. Sto je so w tutych wosadach w serbskim cyrkwinskim žiwjenju wožiwiło?